

EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN İNSANI GELİŞİMİŞLİK ÜZERİNE ETKİSİ: VISEGRAD DÖRTLÜSÜ KAPSAMINDA PANEL VERİ ANALİZİ¹

Mustafa Necati ÇOBAN²

Öz

Ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme ve insani gelişme üzerine olan etkileri sıklıkla araştırılan konulardan birisidir. Bireylerin iktisadi davranış ve faaliyetlerine herhangi bir sınırlama getirilmemesini savunan ekonomik özgürlüklerin ülkelerin ekonomik ve sosyal refahını artırdığı ifade edilmektedir. Bu çalışmada ekonomik özgürlüklerin refah göstergelerinden insani gelişmişlik üzerine olan etkisi araştırılmaktadır. Bu kapsamda Visegrad Dörtlüsü olarak ta nitelendirilen Çekya, Macaristan, Slovakya ve Polonya ülkelerinde 1995-2014 yılları arası veriler kullanılarak dengeli panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada insani gelişmişlik göstergesi olarak UNDP tarafından yayınlanan İnsani Gelişme Endeksi ve ekonomik özgürlük göstergeleri olarak ta Heritage Foundation tarafından yayınlanan Ekonomik Özgürlük Endeksi ve alt endekslerinden Parasal Özgürlük Endeksi ve Mülkiyet Hakları Endeksi kullanılmıştır. Kontrol değişkenleri olarak ta kamu sağlık harcamalarının GSYİH içindeki payı, kamu eğitim harcamalarının GSYİH içindeki payı ve enflasyon oranı kullanılmıştır. Çalışmada Visegrad ülkelerinde ekonomik özgürlüklerin insani gelişmişlik seviyesini olumlu yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Özgürlük, İnsani Gelişmişlik, Panel Veri Analizi, Visegrad Dörtlüsü

JEL Sınıflandırması: F41, O15, C33, O50.

1 Makalenin Geliş Tarihi:12.04.2019 Revize Tarihi:12.12.2019 Kabul Tarihi:20.12.2019
2 Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü.
e-mail: necati.coban@gop.edu.tr; ORCID: orcid.org/0000-0003-2839-4403

Atıf: Çoban, M. N. (2020). Ekonomik Özgürlüklerin İnsani Gelişmişlik Üzerine Etkisi: Visegrad Dörtlüsü Kapsamında Panel Veri Analizi. *Tesam Akademi Dergisi*, 7(1), 143-162. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.696203>.

The Effect of Economic Freedoms on Human Development: Panel Data Analysis on the Visegrad Quartet

Abstract

The effects of economic freedoms on concepts such as economic growth and human development are frequently investigated. It is stated that economic freedoms that advocate that individuals are not restricted to their economic behaviors and activities increase the economic and social welfare of countries. In this study, the effects of economic freedoms on welfare indicators and human development are investigated. In this context, balanced panel data analysis was performed by using data from Czech Republic, Hungary, Slovakia and Poland between 1995 and 2014 as Visegrad Quartet. In the study, the Human Development Index published by UNDP and the Economic Freedom Index and sub-indices published by the Heritage Foundation as indicators of economic freedom were used as indicators of human development. As a control variable, the share of public health expenditures in GDP, the share of public education expenditures in GDP and the rate of inflation were used. In the study, it was found that economic freedoms have a positive effect on the level of human development in Visegrad countries.

Keywords: Economic Freedom, Human Development, Panel Data Analysis, Visegrad Quartet

JEL Classification: F41, O15, C33, O50.

Extended Abstract

The fact that individuals or households are not restricted to economic activities and that these individuals can carry out their economic activities freely are of great importance in terms of establishing social welfare. Societies where economic freedoms are ensured and property rights are safe can reach improved prosperity levels. In countries where economic freedoms are given importance, free market conditions prevail and the role of the state is minimized. The state does not intervene in the economy. As a result of the commercial activities that do not meet the restrictions, the weight of the private sector in the economy is increasing.

In particular, it is stated that economic freedoms, which are strongly advocated by the liberal approach, have a positive effect on macroeconomic indicators. Countries where economic freedoms have been strengthened can grow faster. There is also a consensus that economic freedoms will support the development of poor countries. This consensus is based on research that found a positive correlation between economic freedom and economic growth. Human development, which is one of the indicators of both economic prosperity and social welfare, expresses both the quality of human capital and the level of development of societies. Apart from GDP per capita, human development also includes the social welfare dimension of societies.

In the study, balanced panel data analysis was performed by using data covering Czech Republic, Slovakia, Hungary and Poland which were defined as Visegrad Quartet. In order to determine the data included in the study, attention was paid to the presence of data. The Human Development Index published by United Nations Development Program was used as a dependent variable. The Economic Freedom Index published by the Heritage Foundation was used as an indicator of economic freedom from independent variables. Monetary Freedom Index and Property Rights Index were included in the sub-indices of this index. Apart from these variables, inflation rate, the share of public health expenditures in GDP and the share of public education expenditures in GDP were added to the study.

Firstly, descriptive statistics of variables were included in the study. After the descriptive statistics, unit root test, F test, Hausman test, heteroskedasticity test and autocorrelation tests were performed. As a result of the stability test performed, it was found that all variables except the Economic Freedom Index were stable at the level. The Economic Freedom variable becomes static when the 1st difference is taken.

As a result of the F test, the classical model was rejected and it was concluded that the unit or time effects were important. As a result of the Hausman test performed, it was found that the fixed effects estimator was inconsistent and the random effects model was valid. Levene Brown Forsythe test performed on behalf of testing the existence of the variance in the predicted model was found to be different from the variance of the error terms. In order to test the existence of autocorrelation in the study, the Bhargava, Franzini and Narendranathan's Durbin Watson Test and Baltagi-Wu's Local Best Invariant Test were applied. As a result of the results of Bhargava, Franzini and Narendranathan's Durbin Watson test and the Baltagi-Wu Local Best Invariant test, both test values were found to be less than 2. This indicates the existence of an autocorrelation problem in the predicted model. Arellano, Froot and Rogers estimators were analyzed for variance and autocorrelation problems.

According to the results obtained in the study, it was found that economic freedoms increased the level of human development within the Visegrad Quartet. The results obtained are consistent with the results obtained in similar studies in the literature. Increases in economic freedom index and monetary freedom index positively affect human development in Visegrad Countries. The results obtained are also statistically significant. The direction of the relationship between the Property Rights Index and Human Development Index, which is one of the sub-indices of the Economic Freedom Index, is as positive as expected, but the probability value indicates that the relationship is statistically insignificant. When the relationship between control variables and human development is examined, it is seen that the relationship between public health expenditures and public education expenditures and Human Development Index is positive. However, the probability values indicate that the relationship between them is meaningless. The relationship between inflation rates and Human Development Index is negative and statistically significant. As inflation rates increase in Visegrad countries, human development is decreasing.

Giriş

Bireylerin veya hanehalklarının iktisadi faaliyetlerine kısıtlama getirilmemesi ve bu kimselerin ekonomik aktivitelerini özgürce yerine getirebilmeleri toplumsal refahın tesis edilebilmesi kapsamında büyük önem taşımaktadır. Ekonomik özgürlüklerin sağlandığı ve mülkiyet haklarının güvenli olduğu toplumlar gelişmiş refah seviyelerine ulaşabilmektedirler.

Ekonomik özgürlüklere önem verilen ülkelerde serbest piyasa koşulları hakim olmakta ve devletin rolü asgariye inmektedir. Devlet, ekonomiye müdahale etmemektedir. Engellemelerle karşılaşmayan ticari faaliyetler neticesinde özel sektörün ekonomi içerisindeki ağırlığı artmaktadır.

Emek ve sermaye gibi faktörler ekonomik özgürlük çerçevesi içerisinde tam hareket özgürlüğüne sahip olmalıdır. Sermaye ve emeğin kullanımında devletler veya hükümetler bireylere herhangi bir kısıtlama getirmemelidir. Toplumda yaşayan bireylere sağlanan ekonomik özgürlükler korunmalı ve bu korunaklılık sürdürülebilir nitelikte olmalıdır (Borovic, 2014, s. 12).

Hükümetler ekonomik özgürlüğün geliştirilebilmesi adına özel mülkiyetleri korumalı, iktisadi faaliyetlerde serbestiyet sağlamalıdır. Enflasyon oranlarını ve döviz kuru istikrarlığını sağlamalı ve ekonomik faaliyetleri teşvik etmelidir. Yüksek işlem maliyetleri, mülkiyet haklarının ihlali ve belirsizlik yaratan politikalara başvurmamalı, ekonomik özgürlüğü ve üretken ekonomik faaliyetleri baskı altına alacak uygulamalardan kaçınılmalıdır (Kovach ve Lansman, 2006, s. 33).

Özellikle liberal yaklaşım ekonomik özgürlüklerin makroekonomik göstergeler üzerinde olumlu etkide bulunduğu ifade etmektedir. Ekonomik özgürlüklerin güçlendirilmiş olduğu ülkeler daha hızlı büyüebilmektedirler. Yine bunun yanı sıra ekonomik özgürlüklerin fakir ülkelerin gelişimini destekleyeceği kapsamında görüş birliği bulunmaktadır. Bu görüş birliği, ekonomik özgürlük ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir korelasyon bulunduğunu tespit eden araştırmalara dayanmaktadır.

Hem ekonomik refah, hem de sosyal refah göstergelerinden birisi olan insani gelişmişlik, toplumların hem beşeri sermaye kalitesini hem de kalkınmışlık seviyelerini ifade etmektedir. Kişi başına düşen GSYİH dışında insani gelişmişlik aynı zamanda toplumların sosyal refah boyutunu da kapsama altına almaktadır.

İnsani gelişme, 'bireylerin tercihlerini, seçimlerini genişletme süreci'

olarak tanımlanmaktadır. Özellikle uzun ve sağlıklı bir yaşam sürmek, kaliteli bir eğitim almak ve iyi bir yaşam standardına sahip olmak insanların tercihleri içerisinde en kritik öneme haiz olan unsurlardır. Bu seçeneklere ek olarak siyasi özgürlükler, temin edilmiş ve güvence altına alınmış insan hakları ve kendine saygı ifade edilebilir (UNDP, 1990, s. 10).

Bu çalışmada ekonomik özgürlüklerin insani gelişmişlik üzerine olan etkisinin Visegrad Ülkeleri kapsamında araştırılması amaçlanmaktadır. Bu amaç dahilinde panel veri analizi gerçekleştirilecektir. Visegrad Dörtlüsü olarak nitelendirilen Çekya, Macaristan, Slovakya ve Polonya'ya ait veriler 1995-2014 yılları arasında kapsamaktadır. Literatür incelendiğinde özellikle Visegrad Dörtlüsü'nü inceleyen çalışmaların sayıca oldukça az olduğu görülmektedir. Yine literatürde ekonomik özgürlüklerin insani gelişmişlik üzerindeki etkisinin Visegrad Dörtlüsü kapsamında araştırıldığı çalışma olmaması ve bu çalışmanın literatürdeki çalışmalardan farklı olarak ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi değil ekonomik özgürlükler ile bir sosyal refah göstergesi olarak insani gelişmişlik arasındaki ilişkiyi incelemesi çalışmayı diğer çalışmalardan farklı kılmakta ve çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Çalışmada bir sonraki bölümde Literatür Taraması yer almakta olup 3. Bölümde Veri Seti ve Yöntem tanıtılacak, 4. Bölümde ise ampirik bulgulara yer verilecektir. Son olarak ise çalışmada elde edilen sonuçların yorumlandığı Sonuç bölümü yer almaktadır. Çalışma ekonomik özgürlüklerin bir refah göstergesi olarak İnsani Gelişmişlik üzerinde etkisinin yönünün tespit edilmesi kapsamında önem arz etmektedir.

Literatür Taraması

İlgili literatür incelendiğinde ekonomik özgürlükler ile özellikle ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerin araştırıldığı çalışmaların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bunun dışında ekonomik özgürlükler ile insani gelişmişlik arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların da mevcut olduğu söylenebilir. Çalışma özellikle Visegrad ülkelerinde ilgili değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemesi kapsamında önem arz etmektedir.

Chodak ve Kowal (2011), yapmış oldukları çalışmada ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme ve insani gelişmişlik üzerindeki etkisini ele almışlardır. Ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme ve insani gelişmişlik arasındaki ilişkisini tespit etmeye yönelik ülkelerin Ekonomik Özgürlük Endeksi, kişi başına düşen GSYİH ve İnsani Gelişim Endeksi değerleri ele alınarak korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda ekonomilerin serbestleşmesinden kaynaklanan ekonomik özgürlüklerin vatandaşların gelirini ve refahını

olumlu yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Liberal ekonomik sistem içerisinde hayatını idame ettiren vatandaşların daha yüksek insani gelişmişlik düzeyine sahip olduğu ayrıca belirtilmiştir.

Jafarzadeh ve Beheshti (2012), özgürlüklerin insani gelişmişlik üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Bu kapsamda teorik bir inceleme gerçekleştirilen çalışmada özgürlüklerin insanları doğal afetlere, sosyal problemlere ve ekonomik sorunlara karşı koruyabileceği bulgularına ulaşılmıştır.

Akıncı, Yüce Akıncı ve Yılmaz (2013), yaptıkları çalışmada gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme üzerine olan etkisini incelemişlerdir. 144 ülke için 1995-2012 dönemi kapsamında çalışmada panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada sonuç olarak gelişmiş ülkelerde liberal bir ekonomik sistemin varlığının olduğu belirtilmekle beraber ekonomik özgürlüklerin iktisadi büyüme sürecine katkısının fazla olduğu ifade edilmiş, gelişmekte olan ülkelerde karma ekonomik sistemin mevcut olduğu ve bu ülkelerde ekonomik özgürlüklerin büyümeyi uyardığı dile getirilmiş ve az gelişmiş ülkelerde ise var olan kamusal otoritenin egemenliğine bağlı olarak bu ülkelerin ekonomik büyümelerini hızlandırmaya çalıştıkları söylenmiştir.

Kicsi ve Burciu (2014), yapmış oldukları çalışmada ekonomik özgürlükler ve kalkınma arasındaki ilişkiyi 178 ülke üzerinde ve regresyon analiziyle araştırmışlardır. Çalışmada ekonomik özgürlük göstergesi olarak Heritage Foundation tarafından yayınlanan Ekonomik Özgürlük Endeksi ve kalkınma göstergeleri olarak ta kişi başına GSYİH ve UNDP tarafından yayınlanan İnsani Gelişim Endeksi kullanılmıştır. SPSS kullanılarak gerçekleştirilen çalışma neticesinde ekonomik özgürlüklerin kalkınma üzerinde olumlu etkide bulunduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Nikolaev (2014), ekonomik özgürlüklerin yaşam kalitesi üzerine olan etkisini incelemiştir. Çalışma OECD ülkeleri üzerine gerçekleştirilmiş olup 1972 ile 2010 yılları arası veriler analize dahil edilmiştir. Çalışmada ekonomik özgürlük göstergesi olarak Fraser Institute tarafından ortaya konan Ekonomik Özgürlük Endeksi kullanılmış, yaşam kalitesini ölçmek için de OECD tarafından ortaya konan Daha İyi Yaşam Endeksi çalışmada kullanılmıştır. Çalışmada ekonomik özgürlüklerin artmasıyla beraber daha yüksek bir yaşam kalitesine eriştikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Tunçsiper ve Biçen (2014), yapmış oldukları çalışmada Türkiye'yi de kapsayan dokuz yükselen piyasa ekonomi çerçevesinde ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Ekonomik özgürlüklerin göstergesi olarak çalışmada Heritage Foundation

tarafından yayınlanan Ekonomik Özgürlük Endeksi ve büyüme göstergesi olarak ise Reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla düzeyi kullanılmıştır. Çalışmada 2000 ile 2012 yılları arası veriler kullanılmış olup panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz sonucunda mülkiyet hakları endeksi ve yatırım yapma özgürlüğü endeksi ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişkinin bulunduğu sonucuna ulaşılmış bunun yanı sıra çalışma özgürlüğü endeksi ve ticaret özgürlüğü endeksi ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Genel ekonomik özgürlük endeksi ile ekonomik büyüme arasında ise anlamlı bir ilişkinin varlığına rastlanılamamıştır.

Georgiou (2015), yapmış olduğu çalışmada Avrupa Birliği, Japonya ve Birleşmiş Milletler ülkelerinde ekonomik özgürlüklerin insani gelişmişlik üzerine olan etkisini panel veri analizi gerçekleştirerek incelemiştir. Çalışmada belirtilen ülkelere ait 2000-2012 yılları arası veriler kullanılmıştır. Gerçekleştirilen panel veri analizi sonucunda ekonomik özgürlüklerin insani gelişmeyi pozitif yönde etkilediği neticesine ulaşılmıştır.

Çetenak ve Işık (2016), ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmışlardır. Çalışma kapsamında 32 OECD üyesi ülke incelenmiş olup 1995-2014 yılları arası veriler kullanılarak panel VAR yöntemi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda tüm ekonomik özgürlük endekslerinin ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu bulgusuna ulaşılmış, aynı zamanda ekonomik büyümenin ise sadece mali özgürlükler, parasal özgürlükler ve ticari özgürlüklerin Granger nedenseli olduğu tespit edilmiştir.

Şahin (2016), Türkiye’de 1980-2015 yılları arası demokrasi, ekonomik özgürlük ve yolsuzlukların ekonomik büyüme üzerine olan etkisini araştırmıştır. Bu kapsamda Granger nedensellik analizi yapılan çalışmada ekonomik özgürlük ile ekonomik büyüme arasında bir nedensellik olduğu tespit edilmiş olup ekonomik büyümeden demokrasi, ekonomik özgürlükler ve yolsuzluklara doğru bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Vondrova ve Fifekova (2016), Avrupa ülkeleri kapsamında ekonomik özgürlüklerin iktisadi gelişme üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Bu kapsamda veri zarflama analizi gerçekleştirilen çalışma sonucunda ekonomik özgürlüklerin ekonomik performansı artırmak için daha iyi koşullar yarattığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Güney (2017), OECD ülkelerinde ekonomik özgürlüklerin insani gelişme üzerine etkisini incelemiştir. Aradaki ilişki Sistem-GMM yöntemiyle analiz

edilmiş olup 1990 ile 2014 yılları arasını kapsayan veriler kullanılmıştır. Çalışmada ekonomik özgürlük göstergesi olarak Fraser Institute tarafından yayınlanan Ekonomik Özgürlük Endeksi ve insani gelişmişlik göstergesi olarak ta UNDP tarafından yayınlanan İnsani Gelişme Endeksi kullanılmıştır. Çalışmada OECD ülkelerinde ekonomik özgürlüklerin insani gelişmişliği pozitif yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Simionescu, Lazanyi, Sopkova, Dobes ve Balcerzak (2017), Visegrad Dörtlüsü Ülkelerinde ve Romanya’da ekonomik büyümenin belirleyicilerini araştırmışlardır. 2003 ile 2016 yılları arası verilerin kullanıldığı çalışmada Bayesyen Regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada Slovakya dışındaki analize katılan tüm ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeyi desteklediği bulgusuna ulaşılmıştır. Sadece Çekya’da eğitim harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkili olduğu sonucuna ulaşılmışken Ar-Ge harcamalarının ise Romanya, Macaristan ve Çekya’da büyüme üzerine etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ivanova ve Masarova (2018), yapmış oldukları çalışmada Visegrad ülkelerinin ekonomik performansını değerlendirmişlerdir. Bu kapsamda sadece kişi başına düşen GSYİH göstergesinin ekonomik performansı ifade etmede tek başına yeterli olmayacağı düşünülüp çalışmaya İnsani Gelişme Endeksi, Küresel Rekabet Endeksi, Ekonomik Özgürlük Endeksi, Refah Endeksi, Yolsuzluk Algı Endeksi gibi değişkenler eklenmiştir. Çekya, Macaristan, Slovakya ve Polonya gibi ülkelere ait 2010 ve 2014 yılı verileri kullanılarak endeks oluşturulmuş ve her bir ülke için ekonomik performans puanı belirlenmiştir. Puanlama sistemi sonucunda 2010-2014 yılları arasında Visegrad Dörtlüsü içerisinde en başarılı ülkenin 400 puanla Çekya olduğu tespit edilmiştir. Puanlamada Çekya’yı ise Slovakya’nın takip ettiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Naanwab (2018), ekonomik özgürlüklerin insani gelişmişlik endeksi üzerine olan etkisini araştırmıştır. Çalışma 88 ülke üzerinde gerçekleştirilmiş olup çalışmada ekonomik özgürlük göstergesi olarak Fraser Institute tarafından yayınlanan Ekonomik Özgürlük Endeksi ve insani gelişmişlik göstergesi olarak ta UNDP tarafından yayınlanan insani gelişme endeksi kullanılmıştır. Çalışmada ekonomik özgürlüklerin insani gelişmişlik üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik Koşullu Kuantil Regresyon yöntemi kullanılmıştır. Gerçekleştirilen analiz sonucunda ele alınan ülkelerde ekonomik özgürlükler arttıkça insani gelişmişliğin de arttığı tespit edilmiştir. İnsani gelişmişlik endeksi değeri düşük olan ülkelerde ekonomik özgürlüklerin insani gelişmişlik üzerinde etkisinin daha yüksek olduğu, insani gelişmişlik endeksi değeri yüksek

olan ülkelerde ise ekonomik özgürlüklerin insani gelişmişlik üzerindeki etkisinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Veri Seti ve Yöntem

Çalışmada Visegrad Dörtlüsü olarak nitelendirilen Çekya, Slovakya, Macaristan ve Polonya'ya ait 1995-2014 yıllarını kapsayan veriler kullanılarak dengeli panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada yer alan verilerin belirlenmesinde özellikle verilerin bulunabilir olmasına özen gösterilmiştir. Çalışmada bağımlı değişken olarak Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yayınlanan İnsani Gelişme Endeksi kullanılmıştır. Çalışmada bağımsız değişkenlerden ekonomik özgürlük göstergesi olarak Heritage Foundation tarafından yayınlanan Ekonomik Özgürlük Endeksi kullanılmıştır. Yine bu endeksin alt endekslerinden Parasal Özgürlük Endeksi ve Mülkiyet Hakları Endeksi çalışmaya dahil edilmiştir. Bu değişkenler dışında kontrol değişkenleri olarak çalışmaya enflasyon oranı, kamu sağlık harcamalarının GSYİH içindeki payı ve kamu eğitim harcamalarının GSYİH içindeki payı çalışmaya eklenmiştir.

Çalışmada bağımlı değişken olarak yer alan İnsani Gelişme Endeksi UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) tarafından yıllık olarak yayınlanmaktadır. Ülkelerin gelir seviyesi, eğitim seviyesi ve yaşam süresi gibi bir takım sosyal ve iktisadi ölçütlerin göz önüne alınarak hazırlandığı endekste ülkeler 0 ile 1 arası değerler verilerek puanlandırılmaktadır. 1 en yüksek insani gelişmişlik düzeyini ifade etmekte iken 0 ise en düşük insani gelişmişlik seviyesini göstermektedir. Endeksin kategorizasyonu çerçevesinde 0-0.549 arası değer alan ülkelerde düşük insani gelişmişlik, 0.550-0.699 arası değer alan ülkelerde orta insani gelişmişlik, 0.700-0.799 arası değere sahip olan ülkelerde yüksek insani gelişmişlik ve 0.800-1 arası değerlere sahip ülkelerde ise çok yüksek insani gelişmişlik gözlemlenmektedir (UNDP, 2016, s. 172).

Çalışmada yer alan bağımsız değişkenlerden Ekonomik Özgürlük Endeksi Heritage Foundation tarafından yıllık olarak yayınlanmaktadır. Endeks kapsamında ülkeler 0 ile 100 arası değerler verilerek puanlandırılmaktadır. 0 ekonomik özgürlük kapsamında en düşük seviyeyi göstermekte iken 100 ise en yüksek seviyeyi göstermektedir. Endeks değeri arttıkça ülkelerdeki ekonomik özgürlük düzeyi de yükselmektedir.

Ekonomik özgürlük endeksinin alt endekslerinden Parasal Özgürlük Endeksi yine 0 ile 1 arasında değer almaktadır. 0 değeri parasal özgürlük kapsamında en düşük seviyeyi, 1 ise parasal özgürlük kapsamında en yüksek seviyeyi nitelendirmektedir. Parasal özgürlük endeksi ülkelerdeki

fiyat istikrarı ve fiyat kontrolleri dikkate alınarak hazırlanmaktadır. Parasal özgürlük endeksi hazırlanırken ülkelerin son üç yıldaki enflasyon oranlarının ağırlıklı ortalaması ve fiyat kontrolleri göz önüne alınmaktadır.

Ekonomik Özgürlük Endeksinin bir diğer alt endeksi Mülkiyet Hakları Endeksinin puanlamasında da hem genel Ekonomik Özgürlük Endeksinde olduğu gibi hem de diğer alt endekslerde olduğu gibi 1 en yüksek seviyeyi , 0 en düşük seviyeyi göstermektedir. Ülkelerin Mülkiyet Hakları Endeksi değeri 1 e doğru yükseldikçe bu ülkelerdeki mülkiyet haklarının güçlülüğü ve korunaklılığı artmaktadır. Mülkiyet hakları endeksi hazırlanırken ülke vatandaşlarının özel mülkiyetinin yasalarla güvence altına alınıp alınmadığı ve devlet müdahalesinin var olup olmadığı gibi faktörler dikkate alınmaktadır.

Çalışmada ekonomik özgürlük göstergeleri dışında ele alınan değişkenlerden enflasyon oranı, kamu sağlık harcamalarının GSYİH içindeki payı ve kamu eğitim harcamalarının GSYİH içindeki payı gibi değişkenlerin de benzer çalışmalardan yola çıkarak insani gelişmişlik üzerinde olumlu yönde etkide olduğu görülmektedir. Bu değişkenlere ait veriler Dünya Bankası'nın web sitesinden elde edilmiştir.

Çalışmada ortaya konulan hipotez aşağıdaki gibidir:

$H_0 =$ Ekonomik özgürlükler ve insani gelişme arasında pozitif bir ilişki yoktur.

$H_1 =$ Ekonomik özgürlükler ve insani gelişme arasında pozitif bir ilişki vardır.

Çalışmada oluşturulan model ise aşağıdaki gibidir:

$$İGE_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 E_{it} + \alpha_2 P_{it} + \alpha_3 M_{it} + \alpha_4 Enflasyon_{it} + \alpha_5 KamuSaglik_{it} + \alpha_6 KamuEgitim_{it} + \alpha_7 + \lambda_t + \varepsilon_{it}$$

$İGE_{it}$ İnsani Gelişme Endeksini, E_{it} Ekonomik özgürlük endeksini, P_{it} Parasal Özgürlük Endeksini, M_{it} Mülkiyet Hakları Endeksini, $KamuSaglik_{it}$ kamu sağlık harcamalarının GSYİH içindeki payını, $KamuEgitim_{it}$ kamu eğitim harcamalarının GSYİH içindeki payını, $Enflasyon_{it}$ enflasyon oranlarını, α_0 sabit parametreyi, α_i birim etkiyi, λ_t zaman etkisini ve ε_{it} hata terimini işaret etmektedir.

Çalışmada yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenler, bu değişkenlere ait kısaltmalar, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerine beklenen etkisi ve katsayıların beklenen işareti Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1

Değişkenlerin Kısaltması ve Katsayıların Beklenen İşaretleri

Değişkenin Adı	Değişkenin Kısaltması	İnsani Gelişme Endeksi Üzerindeki Beklenen Etkiler
Ekonomik Özgürlük Endeksi	E.Özgürlük	+
Parasal Özgürlük Endeksi	P.Özgürlük	+
Mülkiyet Hakları Endeksi	Mülkiyet	+
Kamu Sağlık Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı	KamuSağlık	+
Kamu Eğitim Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı	KamuEgitim	+
Enflasyon Oranı	Enflasyon	-
İnsani Gelişme Endeksi	İGE	

Çalışmada ilk olarak değişkenlere ait özet istatistiklere yer verilmiştir. Daha sonra değişkenlerin durağanlığı Fisher Phillips Perron birim kök testiyle test edilmiştir. Daha sonra birim veya zaman etkilerinin var olup olmadığı F testiyle araştırılmış, sonrasında ise sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modelleri tahmin edilmiştir. Hangi modelin etkin olduğu Hausman testiyle belirlendikten sonra değişen varyans ve otokorelasyon sınamaları gerçekleştirilmiştir. Nihai olarak ise uygun dirençli tahminciyle ekonometrik analiz gerçekleştirilmiştir.

Uygulama

Çalışmada ilk olarak değişkenlere ait betimleyici istatistiklere yer verilmiştir. Tablo 2’de çalışmada yer verilen değişkenlere ait ortalama değer, minimum değer, maksimum değer ve standart sapmalar yer almaktadır.

Tablo 2

Betimleyici İstatistikler

Değişken	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
IGE	80	.8043875	.0361167	.74	.879
E.Özgürlük	80	63.985	5.013781	50.7	72.2
P.Özgürlük	80	74.5925	7.44993	48.7	88.9
Mülkiyet	80	62.4375	9.070531	50	70
KamuSağlık	80	11.82839	2.02232	8.18	15.566
KamuEğitim	80	4.5011	.6165984	3.527	6.267
Enflasyon	80	5.981443	5.796394	-.2275663	28.30547

Betimleyici istatistikler de ifade edildikten sonra sırasıyla birim kök testi, F Testi, Hausman testi, değişen varyans ve otokorelasyon sınamaları gerçekleştirilecektir.

Birim Kök Testi

Zaman serilerinde istatistiksel analiz gerçekleştirilmeden önce o seriyi oluşturan sürecin zamanla sabit olup olmadığının araştırılması elzemdir. Eğer seriler durağan olmadan analiz gerçekleştirilirse sahte regresyon adı da verilen yanıltıcı sonuçlarla karşılaşılabilir. Bundan dolayı değişkenlerin ilk olarak durağanlığı test edilmelidir (Tatoğlu, 2013, s. 199).

Tablo 3

Fisher Phillips Perron Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	İstatistik Değerleri	Olasılık Değerleri	Durağanlık
IGE	3.7906	0.0001*	Düzye
E.Özgürlük	4.6551	0.0000*	1. Fark
P.Özgürlük	3.0864	0.0010*	Düzye
Mülkiyet	17.8598	0.0000*	Düzye
KamuSağlık	2.5228	0.0058*	Düzye
KamuEğitim	3.8666	0.0001*	Düzye
Enflasyon	16.4971	0.0000*	Düzye

*Bulgular 0,05 anlam düzeyinde anlamlıdır.

Çalışmada yer alan değişkenlerin durağanlığını test etme adına Fisher Philips Perron birim kök testi gerçekleştirilmiştir. Tablo 3'te değişkenlere

ait Fisher Philips Perron birim kök test sonuçları yer almaktadır. Gerçekleştirilen durağanlık testi sonucunda E.Özgürlük değişkeni dışındaki tüm değişkenlerin düzeyde durağan olduğu tespit edilmiştir. E.Özgürlük değişkeni ise 1. Farkı alındığında durağan hale gelmektedir.

F Testi

Veriler birimlere göre değişme gösterebilmesi mümkün olmakla beraber eğer serilerde birim ve zaman etkisi gözlemlenmiyorsa bu model klasik model olarak nitelendirilmektedir. Çalışmada birim veya zaman etkilerinin var olup olmamasını test etme adına çalışmada F testi gerçekleştirilecektir. Eğer F testi sonucunda birim veya zaman etkileri gözlemlenmiyorsa klasik modelin geçerli olduğu ortaya koyulacaktır.

Tablo 4

F Testi

F İstatistiği	33.87
Olasılık Değeri	0.0000

Klasik modelin varlığını araştıran F testinin sonuçları Tablo 4'te görülmektedir. Gerçekleştirilen F testi sonucu klasik model reddedilmiş ve birim veya zaman etkilerinin önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Hausman Testi

Panel regresyon analizlerinde sıklıkla kullanılan Hausman testi, sabit etkiler modeli ve tesadüfi etkiler modeli arasında tercih yapılmasını sağlayan ve hangi modelin etkin olduğunu ortaya koyan önemli bir araçtır. Panel veri çalışmalarında sıklıkla sabit etkiler modeli tercih edilse de bazen tesadüfi etkiler modeli sabit etkiler modeline göre daha anlamlı sonuçlar ortaya koyabilmektedir. Hangi modelin etkin olduğunu saptama kapsamında Hausman testinin önemli bir işlevi bulunmaktadır (Baltagi, 2001, s. 20).

Tablo 5

Hausman Testi

Ki kare İstatistiği	8.35
Olasılık Değeri	0.2134

Gerçekleştirilen Hausman testi sonucunda H_0 hipotezi kabul edilmiş, sabit etkiler tahmincisinin tutarsız olduğu, tesadüfi etkiler modelinin geçerli olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Hausman testine ait ki kare

istatistik değeri ve olasılık değeri Tablo 5'te görülmektedir.

Değişen Varyans

Hata terimlerinin varyanslarının farklı olması sorunu, değişen varyans olarak nitelendirilmektedir. İstatistiksel analizlerde varyansın değişmesi istenmeyen bir durumu göstermekle beraber değişen varyans problemi özellikle kesit ve panel verilerde görülebilmektedir (Albayrak, 2008, s. 113).

Çalışmada tahmin edilen modelde değişen varyansın varlığını test etmek için tesadüfi etkili modellere uygulanabilen Levene, Brown ve Forsythe testi uygulanmıştır. Levene Brown Forsythe testine dair bulgular Tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6

Levene, Brown ve Forsythe Testi

H_0 =Değişen Varyans yoktur.

Test İstatistiği	Olasılık Değeri
W0=14.3807562	0.00000017
W50=8.2621709	0.00008075
W10=14.0558740	0.00000023

Tahmin edilen modelde değişen varyansın varlığını sınama adına gerçekleştirilen Levene Brown Forsythe testi neticesinde hata terimlerin varyanslarının farklı olduğu tespit edilmiştir. H_0 hipotezi reddedilmiş ve değişen varyans probleminin var olduğu kanısına ulaşılmıştır.

Otokorelasyon

Ardışık bağımlılık olarak ta bilinen otokorelasyon, hata terimlerinin birbirlerini etkilemesini ifade etmektedir. Hata birim değerlerinin birbirinden bağımsız olmaması istatistiki anlamda istenmeyen bir durumu işaret etmektedir. Bunun için otokorelasyon probleminin varlığını sınamak önem arz etmektedir (Albayrak, 2014, s. 2).

Çalışmada otokorelasyonun varlığını sınama adına tesadüfi etkili modeller kapsamında uygulanabilen Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın Durbin Watson Testi ve Baltagi-Wu'nun Yerel En İyi Değişmez Testi uygulanmıştır. Test kapsamında ulaşılan sonuçlar Tablo 7'de görülmektedir.

Tablo 7

Bhargava, Franzini ve Ranendranathan'ın Durbin Watson Test İstatistiği ve Baltagi-Wu Test İstatistiği

Durbin-Watson Test İstatistiği Değeri	0.28010134
Baltagi-Wu Test İstatistiği Değeri	0.41615989

Gerçekleştirilen Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın Durbin Watson testi ve Baltagi-Wu Yerel En İyi Değişmez testi neticesinde her iki test değerinin de 2'den küçük olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu da tahmin edilen modelde otokorelasyon probleminin var olduğuna işaret etmektedir.

Tahmin Sonuçları

Hausman testi neticesinde tesadüfi etkiler modelinin geçerli olduğu modelde değişen varyans ve otokorelasyon sınamaları gerçekleştirildikten sonra bu problemlerin var olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Tahmin edilen tesadüfi etkiler modelinde değişen varyans ve otokorelasyon sorunlarına rastlandığı için Arellano, Froot ve Rogers dirençli tahmincisiyle analiz gerçekleştirilecektir.

Tablo 8

Tahmin Sonuçları

B a ğ ı m s ı z	Katsayı	R o b u s t	O l a s ı l ı k
Değişkenler		Standart Hata	değeri
E.Özgürlük	0.0023464	0.0002769	0.000***
P.Özgürlük	0.0020829	0.0004891	0.000***
Mülkiyet	0.0000283	0.0001033	0.784
KamuSağlık	0.0010966	0.0028787	0.703
KamuEğitim	0.0126023	0.0113948	0.269
Enflasyon	-0.0018842	0.0004812	0.000***

$R^2 = 0.7445$

***: %1 Anlamlılık Düzeyi

**: %5 Anlamlılık Düzeyi

*: %10 Anlamlılık Düzeyi

Tablo 8'de Arellano, Froot ve Rogers dirençli tahmincisine dair analiz sonuçları yer almaktadır. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama derecesini ifade eden R^2 değeri 0.7445 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 8'e bakıldığında E.Özgürlük değişkeni ile İGE değişkeni arasındaki ilişkinin pozitif yönlü olduğu görülmektedir. Katsayının yönü pozitifdir ve olasılık değeri istatistiksel olarak oldukça anlamlı bir bulguya ulaşıldığını

göstermektedir. Visegrad ülkelerinde ekonomik özgürlükler arttıkça insani gelişme de artış göstermektedir.

P. Özgürlük ile İGE değişkeni arasındaki ilişki incelendiğinde katsayı değerinin pozitif ve olasılık değerinin de %1 önem düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Visegrad Dörtlüsü ülkelerinde parasal özgürlük seviyesi yükseldikçe bu ülkelerin insani gelişmişlik düzeyleri de yükselmektedir.

Visegrad ülkelerinde mülkiyet hakları ve insani gelişmişlik arasındaki ilişki ele alındığında katsayının yönünün pozitif olduğu görülmektedir. Bu ülkelerde mülkiyet hakları geliştikçe insani gelişme düzeyi de gelişme göstermektedir. Fakat olasılık değerine bakıldığı zaman elde edilen sonucun istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir.

Kamusaglık değişkeni ile İGE değişkeni arasındaki ilişki göz önüne alındığında katsayının yönünün beklendiği gibi pozitif yönlü olduğu görülmektedir. Visegrad Dörtlüsü'nde kamu sağlık harcamalarının GSYİH içerisindeki payı arttıkça insani gelişme endeksinde de artış görülmektedir. Lakin olasılık değeri ulaşılan sonucun istatistiksel olarak anlamsız olduğunu göstermektedir.

Kamueğitim ile İGE değişkenleri arasındaki ilişki incelendiğinde katsayının yönünün pozitif olmasından dolayı aradaki ilişkinin de pozitif yönlü olduğu ifade edilebilir. Fakat tespit edilen olasılık değeri aradaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamsız olduğunu işaret etmektedir.

Enflasyon ile İGE arasındaki ilişkiye bakılacak olursa aradaki ilişkinin diğer değişkenlerin İGE ile ilişkisinin yönünden farklı olarak beklendiği gibi negatif yönlü olduğu gözlemlenmektedir. Visegrad ülkelerinde enflasyon oranları arttıkça insani gelişme seviyesi azalmaktadır. Olasılık değeri aynı zamanda istatistiksel olarak oldukça anlamlı bir sonuca ulaşıldığını ifade etmektedir.

Sonuç

Ekonomik özgürlüklerin insani gelişmişlik üzerindeki etkisini Visegrad ülkeleri kapsamında tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmada 1995-2014 yılları arası veriler kullanılarak dengeli panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Tesadüfi etkiler modeli tahmin edilerek gerçekleştirilen çalışmada ekonomik özgürlük göstergeleri olarak Heritage Foundation tarafından yayınlanan Ekonomik Özgürlük Endeksi ve alt endeksleri olan Parasal Özgürlük Endeksi ve Mülkiyet Hakları Endeksi kullanılmıştır. İnsani gelişmişlik göstergesi olarak ise UNDP

tarafından yayınlanan İnsani Gelişme Endeksi kullanılmıştır. Çalışmaya ayrıca kontrol değişkenleri olarak kamu eğitim harcamalarının GSYİH içindeki yeri, kamu sağlık harcamalarının GSYİH içindeki payı ve enflasyon oranı eklenmiştir.

Çalışmada elde edilen sonuçlara bakıldığında Visegrad Dörtlüsü kapsamında ekonomik özgürlüklerin insani gelişme düzeyini artırdığı tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar literatürdeki benzer çalışmalarda elde edilen sonuçlarla uyumludur. Ekonomik özgürlük endeksi ve parasal özgürlük endeksindeki artışlar Visegrad Ülkelerinde insani gelişmeyi olumlu yönde etkilemektedir. Elde edilen sonuçlar aynı zamanda istatistiksel olarak anlamlıdır. Ekonomik Özgürlük Endeksinin alt endekslerinden Mülkiyet Hakları Endeksi ile İnsani Gelişme Endeksi arasındaki ilişkinin yönü beklenildiği üzere pozitif yönlüdür fakat olasılık değeri ilişkinin istatistiksel olarak anlamsız olduğunu ifade etmektedir.

Kontrol değişkenleri ile insani gelişme arasındaki ilişkiye bakıldığı zaman kamu sağlık harcamaları ve kamu eğitim harcamaları ile İnsani Gelişme Endeksi arasındaki ilişkinin yönünün pozitif olduğu görülmektedir. Fakat olasılık değerleri aralarındaki ilişkinin anlamsız olduğunu işaret etmektedir. Enflasyon oranları ile İnsani Gelişme Endeksi arasındaki ilişki ise negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Visegrad Ülkelerinde enflasyon oranları arttıkça insani gelişme azalmaktadır.

Ekonomik özgürlükler devlet mekanizmasının veya hükümetlerin ekonomiye müdahale etmemesini ve serbest pazar anlayışını savunan bir anlayışın ürünü olarak nitelendirilmektedir. Ekonomik özgürlükler bunun yanı sıra bireylerin mal ve mülk sahibi olma konusunda devlet mekanizması tarafından gerçekleştirilebilecek olası kısıtlamaları şiddetle reddetmektedir. Bu kapsamda bireylerin mülkiyet özgürlüklerinin devletler tarafından yasalarla güvence altına alınmasını savunmaktadır. Aynı zamanda devletler vatandaşlarının iktisadi seçim ve tercihlerini baskı altına almamalı ve yönlendirici olmamalıdır. Bireyler veya hanehalkları tercihleri doğrultusunda iktisadi faaliyetler gerçekleştirmelidir.

Enflasyon gibi makroekonomik dengeleri bozan ve tüketicilerin satın alma gücünü olumsuz yönde etkileyen tehditler ekonomiler tarafından kontrol altına alınmalı ve fiyat istikrarı sağlanmalıdır. Enflasyonun kontrol altına alınması aynı zamanda parasal özgürlüklerin gerçekleşmesini sağlayacak ve toplumların insani gelişmişlik düzeylerinin artmasını sağlayacaktır.

Çalışmada elde edilen sonuçlardan da anlaşılacağı üzere ekonomilerde devletlerin piyasaya müdahale etmesinden kaçınılmalı ve bireylerin

ekonomik özgürlükleri tesis edilmelidir. İktisadi manada özgür olmayan ve bu özgürlükleri hukuki yollarla koruma altına alınmayan bireyler veya hanehalkları mensup oldukları toplumların kalkınmalarına katkı sağlayamaz. Bununla beraber bu toplumlar insani olarak gelişme gösteremez. İnsani gelişmenin gerçekleştirilebilmesi için bireylerin ekonomik özgürlükleri temin edilmeli ve bu özgürlükler yasalarla güvence altına alınmalıdır.

Kaynakça / References

Akıncı, M., Yüce Akıncı, G. ve Yılmaz, Ö. (2013). Ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler üzerine bir panel veri analizi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(2), 55-93.

Albayrak, A.S. (2008). Değişen varyans durumunda en küçük kareler tekniğinin alternatifi ağırlıklı regresyon analizi ve bir uygulama. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 10(2), 111-134.

Albayrak, A.S (2014). Otokorelasyon durumunda en küçük kareler tekniğinin alternatifi otoregresyon teknikleri ve bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 1-20.

Baltagi, B. (2001). *Econometric Analysis of Panel Data* (2nd Edition). UK: John Wiley & Sons Ltd.

Borović, Z. S. (2014). Does economic freedom impact economic growth: Evidence from two Western Balkan countries. *Industry*, 42(2), 57-70.

Chodak, G. and Kowal, K. (2011). Degree of economic freedom and relationship to economic growth and human development. *Published in Hradecke Ekonomické Dny. Ekonomicky Rust a Rozvoj Regionu. Vedecka Konference 2*, 104-112.

Çetenak, Ö. Ö. ve Işık, M. (2016). Ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi: OECD ülkeleri üzerine bir uygulama. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 6(1), 1-16.

Georgiou, M. N. (2015). *Economic Freedom and Human Development Index - A Panel Data Analysis (2000- 2012)* (May 2, 2015). Erişim Tarihi: 06.03.2019, <https://ssrn.com/abstract=2601736> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2601736>.

Güney, T. (2017). Ekonomik özgürlük ve insani gelişmişlik. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 1109-1120.

Ivanová, E. and Masárová, J. (2018). Performance evaluation of the Visegrad Group countries. *Economic Research-Ekonomska Istrazivanja*, 31(1), 270-289.

Jafarzadeh, S. and Beheshti, M.B. (2012). Importance of *Freedom in Humanities Developing*. *Procedia*, 31, 323–332.

Kicsi, R.I. and Burciu, A. (2014). Economic freedom – A *Catalyst for Development*. *The USV Annals of Economics and Public Administration*, 14(2), 29-38.

Kovach, H. and Lansman, Y. (2006). *World Bank and IMF conditionality report*, Eurodad, 33.

Naanwaab, C. (2018). Does economic freedom promote human development? New evidence from a cross-national study. *Journal of Developing Areas*, 52(3), 183-198.

Nikolaev, B. (2014). Economic freedom and quality of life: Evidence from the OECDs your better life index. *Journal of Private Enterprise*, 29, 61–96.

Simionescu, M., Lazányi, K., Sopková, G., Dobeš, K., and Balcerzak, A. P. (2017). Determinants of *Economic Growth* in V4 Countries and Romania. *Journal of Competitiveness*, 9(1), 103-116.

Şahin, İ. (2016). Türkiye’de 1980-2015 yılları arası demokrasi, ekonomik özgürlük ve yolsuzlukların ekonomik büyümeye etkileri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 317-334.

Tatoğlu, F. Y. (2013). *İleri Panel Veri Analizi Stata Uygulamalı*. (İkinci Baskı). İstanbul: Beta Yayınevi.

Tunçsiper, B. ve Biçen, Ö. F. (2014). Ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin panel regresyon yöntemiyle incelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(2), 25- 45.

UNDP (1990). *Human Development Report*. United Nations Development Programme. New York: Oxford University Press.

UNDP (2016). *Human Development Report 2016*, Erişim Tarihi: 4 Mart 2019, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf.

Vondrova, A. and Fifekova, E. (2016). Impact of economic freedom on economic development: A nonparametric approach to evaluation. *European Scientific Journal*, Special Edition, 218-226.